
BERNADOTTE-programmet 2019: rapport

Anna Paradiso:

fil.dr. i latinsk och antik grekisk filologi

fil.mag. i tidig musik och cembalo

fil.mag. i piano

www.annaparadiso.se

Projektnamn:

“Music rhetoric in the Neapolitan school: cultural interconnections in the vocal music and in the pedagogical works for keyboard”

Sammanfattning

Mitt projekt inom Bernadotte-programmet handlade om grundforskning rörande hur retorik påverkade kompositionstekniker inom 1700-talets neapolitanska musik. Detta ämne är helt nytt i studierna kring neapolitansk kultur och utbildningsväsende. Jag fortfarande håller på med att expandera min forskning och ska snart publicera några artiklar angående mina preliminära studier och resultat.

Under 1500-talet skapade den katolska kyrkan i Neapel flera så kallade *conservatori*. *Conservare* på italienska betyder ”att bevara”, ”att skydda”. Deras syfte var att samla och från gatorna rädda fattiga och föräldralösa barn — såväl pojkar som flickor — genom att erbjuda dem en utbildning i olika ämnen. Fyra konservatorier i Neapel specialiserade sig bl. a. i musikundervisning, och på 1700-talet skapades här en ny, förvånansvärt modern, musikstil som blev berömd i hela Europa. Alla pratar om *ospedali* i Venedig men färre vet att Neapel faktiskt var ett mycket större pedagogiskt centrum för musikundervisning.

Eftersom de många neapolitanska kyrkorna behövde musiker och musik till sina aktiviteter var det många barn på konservatorierna som utbildades som kompositörer, musiker och sångare. Från att ursprungligen ha ett humanitärt syfte blev de neapolitanska konservatorierna en musikalisk modell för hela Europa. Många musikvetare identifierar idag Neapels paneuropeiska stil med den "galanta stilen".

Under de senaste åren har musikvetare insett Neapels enorma betydelse för utvecklingen av 1700-talets europeiska musik. Dock insåg jag att det än så länge saknas en grundlig diskussion kring neapolitansk, musikalisk retorik.

Under barocken betraktades musik som ett språk som byggde på samma retoriska principer som poetik och litteratur. Alla musikvetare och många musiker vet, att retoriken påverkade musikkomposition i Tyskland. Själv har jag som musiker jobbat mycket med hur musikretoriken präglar Bachs musik och påverkar framförandet och tolkningen av hans musik (se till exempel <chrome-extension://ohfqljdgelakfkefopgkicohadegdpjf/http://kmh.diva-portal.org/smash/get/diva2:529778/FULLTEXT01>).

Även i Italien har retoriken sedan medeltiden varit en viktig del av musikkomposition. Detaljerade studier har genomförts angående kopplingen mellan retorik och musik i Italien (till exempel kring den venetianska madrigalen). Dock har ingen studerat motsvarande förhållanden i Neapel, även om retoriken var ett mycket populärt ämne där.

Min arbetshypotes är, att de fruktbara diskussionerna kring retorik och filosofi som fördes i Neapel även skapade en musikalisk retorik som påverkade kompositionsteknikerna. Under de gångna månaderna har jag studerat skriftliga källor och hittills okänt arkivmaterial om relationen mellan retorik och musik i Neapel.

Ett hinder för en historisk, musikologisk och filologisk undersökning kring det neapolitanska kulturella arvet i Europa är att Neapel aldrig har hittat sin riktiga plats i den europeiska historien sedan Italiens "enande" (1861). Bara under de senare decennierna har diskussionen kring Neapels kulturella arv befriat sig från ideologierna och historierevisionism. Detta beror på Italiens komplicerade historia: landet blev en nation först 1861 efter att furstehuset Savojens arméer dödat 1 million syditalienare och invaderat Syditalien. Den kungliga familjen från norr talade inte ens italienska.

Även Neapels roll som det största musikaliska centrumet i Europa under 1700-talet (framförallt inom pedagogik och opera) är fortfarande något många internationella musikhistoriker förbigår. Min uppgift har därför även varit att tolka och välja kritiska källor på ett sätt som placerar Neapel på rätt plats i den västerländska historien.

Min arbetshypotes är, att retoriken påverkade musikundervisning och komposition i

Neapel; detta har inte tidigare analyserats och beskrivits, vilket även gäller konservatoriernas och tonsättarnas interdisciplinära relation till lokala kulturella centra i Neapel. Således har jag för första gången analyserat de möjliga kulturella kopplingarna mellan den store tonsättaren Nicola Porpora, filosofen och retorikern Giambattista Vico, klosterorden Girolaminis bibliotek (som var ett mycket stort kulturellt centrum), filosofiska cirklar, Conservatorio dei Poveri di Gesù Cristo, samt Giovanni Battista Pergolesi. Dessutom har jag analyserat tidigare glömt arkivmaterial som handlar om vilka kurser man undervisade i på konservatorierna i Neapel. Jag har konstaterat, att retorik, latin, italienska, filosofi och poetik var centrala ämne i deras *curricula*. Vidare föreslår jag en stark koppling mellan undervisning inom musik och sång å ena sidan och humaniora och retorik å den andra. Jag styrker min hypotes med flera olika, ganska okända, skriftliga källor från 17- och 1800-talets Neapel.

Vidare har jag analyserat librettisten Pietro Metastasios poetik. Hans nya retoriska ideal påverkade tydligen kompositionstekniken i den neapolitanska operan. Mitt fokus är just nu på vissa operor av Leonardo Vinci med *libretti* skrivna av Metastasio och en parallell analys av retoriken i dessa.

Jag föreslår också ett nytt, retoriskt perspektiv på några pedagogiska metoder som var centrala i undervisningen i komposition på de neapolitanska konservatorierna. Med dem lärde man sig att improvisera en hel komposition över en befintlig basstämma (*partimento*). *Partimenti* blev så småningom omåttligt populära på många andra musikkonservatorier runt om kring i Europa. Dock försvann *partimenti* från undervisningen under andra hälften av 1900-talet varför kunskapen helt enkelt försvunnit. Enligt min åsikt finns det en intressant koppling – som ingen annan har nämnt hittills - mellan filosofen Giambattista Vicos retoriska principer och det sätt på vilket neapolitanerna undervisade i musikretorik genom *partimenti*. Jag håller på att skriva en artikel om detta, samt att söka om medel för att kunna fortsätta min forskning.

Samtida "facit" till *partimenti* finns sällan kvar, men man kan skapa nya utifrån basstämmorna. Dessutom samlade de neapolitanska *maestri* alla de principer som reglerade harmonisering och improvisation i *Regole*, som hamnade i olika bibliotek i Europa och finns kvar än idag. Vissa andra övningar, *soffeggi*, var, enligt min åsikt, som mini-arior, med vilka man lärde sig hur musiken kunde uttrycka olika känslor (*affetti*), med olika ornament och harmonier. Min idé är att neapolitanerna betraktade dessa metoder som träningsverktyg för att anpassa retoriska strategier till musikkomposition.

I min banbrytande forskning om Vico och *partimenti* har jag jämfört neapolitansk retorik med tysk retorik, både i musik och språk. Jag kommer att i en artikel beskriva hur Bachs

musikretorik skiljer sig från retorik i neapolitansk musik. Dock har retorik en lika stor roll i Neapel som den hade i Tyskland. Detta är något som ingen har skrivit om tidigare.

Jag har även börjat analysera *moti del basso* (basstämmans rörelser) i operor av Leonardo Vinci, hur detta lärdes ut genom *partimenti* och hur det tillämpades i arior, och framför allt hur retoriken påverkade dem. Jag vill tacka Dr Peter van Tour för hans hjälp inom detta ämne.

Förutom den teoretiska delen av min forskning, har jag experimenterat på ett praktiskt sätt med hur *partimenti* och *solfeggi* kan bidra till att utveckla en musikalisk retorik. Jag har till och med experimenterat att använda samma *partimento* för att improvisera två helt olika stycken. Jag ville visa hur man, beroende på hur man betraktar det musikaliska materialet, kan utveckla olika retoriska strategier och skapa olika resultat: retoriken leder till många "öppna alternativ" och grundas inte på ett förbestämt schema dikterat av Aristoteles eller Quintilianus avhandlingar - precis som Vicos retorik grundas på improvisation och "potentiality". I praktiken är musikretoriken grunden för det musikaliska uttrycket och för de *affetti* man vill kommunicera. Den musikaliska retoriken påverkar tempot, artikulationen, rubatot, strukturutvecklingen, de melodiska mönsterna, dissonanserna, utsmyckningen etc.

Man kan lyssna på två exempel av mina olika improvisationer över samma *partimento* av Alessandro Scarlatti här:

<https://youtu.be/MzY-Gdtij7Q>

<https://youtu.be/BhMvV0YYi2U>

Tack vare Bernadotte-programmet kunde jag vara affilierad vid Uppsala Universitetet under handledning av Lars Berglund, professor vid Institutionen för musikvetenskap. Berglund har varit till väldigt stor hjälp även med att förbereda en stor ansökan inom samma ämne, för vilken jag har passerat första steget och nu väntar på slutresultatet.

Förutom professor Lars Berglund vill jag också tacka fil. dr. Peter van Tour för hans hjälp och expertis inom *partimento*-ämnet och 1700-tals neapolitanska musik. Jag kommer vidare att föreslå två artiklar om kopplingarna mellan neapolitansk retorik och musikkomposition till internationella vetenskapliga tidskrifter.

Min forskning inom detta ämne kommer förhoppningsvis även att berika mitt musicerande. 2021 och 2022 kommer jag, såväl i rollen som musiker och som en av de musikaliska ledarna, att spela in två skivor med bolaget BIS med instrumental och vokal neapolitansk musik från 1700-talet.

Bibliografi (på engelska):

Ajello, Raffaele, *Dall'accademismo al naturalismo. Cultura e politica nella Napoli di Pergolesi*, in 'Studi Pergolesiani' n. 3: *Atti del Convegno Internazionale Musica, teatro, cultura e società nella Napoli di G.B. Pergolesi, Milano 11-12 gennaio 1990*, pp. 1-29, Jesi 1999

Ajello, Raffaele, *Una cultura "trasgressiva" nella formazione di Metastasio*, in 'Legge, poesia e mito', Rome 2001 Berlin, Isaiah, *Three Critics of the Enlightenment*, Oxford 2000 Benzi, Elisa, *Le forme dell'aria. Metrica, retorica e logica in Metastasio*, Lucca 2005 Bruzi, Bruno, *Metrica e musica verbale nella poesia teatrale di P. Metastasio*, Venezia 1972

Caccini, Giulio, *Le nuove musiche*, Florence 1602 Cafiero, Rosa, *La didattica del partimento a Napoli fra Settecento e Ottocento* in 'Gli affetti convenienti all'idee', pp. 547-79, Naples 1993

Cafiero, Rosa, *The Early Reception of Neapolitan Partimento Theory in France: A Survey*, in 'Journal of Music Theory', 51/1, (2007), pp. 137-59, Yale 2007

Campa, Cecilia, *Il musicista filosofo e le passioni*, chapter V, Naples 2001 Choron, Alexandre-Étienne, *Principes de composition des écoles d'Italie*, Paris 1809

Christensen, Thomas, The 'Règle de l'Octave' in 'Through-Bass Theory and Practice', *Acta Musicologica*, 64 (2) 1992, pp. 91.117.

DeForest, Benjamin, Review of *Rhetoric, Modality, Modernity*, *MLN*, vol. 126 no. 3, 2011, p. 654-658. *Project MUSE*, doi:10.1353/mln.2011.0037

Degrada, Francesco, *Le musiche strumentali di Niccolò Porpora*, in 'Chigiana', V, 1968, p. 104 Dressler, Gallus, *Praecepta musicae poeticae*, (manuscript 1553), ed. by Bernhard Engelke in *Geschichtsblätter für*

Stadt und Land Magdeburg, XLIX-L (1914-1915)

Fabbri, Paolo, *Metro e canto nell'opera italiana*, Torino 2007

Fabris, Dinko in *New Approaches to Naples c. 1500-c.1800: The Power of Place*, Surrey 2013

Feldman, Martha, *City, Culture and the Madrigal at Venice*, Berkeley 1995

Florimo, Francesco, *Cenno storico sulla scuola musicale di Napoli, del Cavaliere Francisco Florimo*, 2 vols., Naples 1869-71

Galilei, Vincenzo, *Della musica antica et della moderna*, Florence, 1581

Gialdroni, Teresa Maria, 'Quella grazia che non nasce dalla stravaganza. Osservazioni musicali sul gusto di Metastasio', in 'Legge, poesia e mito', pp. 337-62, Rome 2001

Gjerdingen, Robert O., *Music in the Galant Style*, New York 2007 - *Partimento, que me veux-tu?* In 'Journal of Music Theory' vol. 51, no. 1, Partimenti, pp. 85-135, Durham 2007

-*Music Theory Pedagogy: What Paul taught Nadia* in 'MTA International Journal of the Dutch-Flemish Society for Music Theory', vol. 6, pp. 230-253, Leuven 2019

Hills, Hellen, *New Approaches to Naples c. 1500-c.1800: The Power of Place*, Surrey 2013

Holtmeier, Ludwig, *Robert O. Gjerdingen: Music in the Galant Style*, review in *Eighteenth-Century Music*, 8/2 (2011), pp. 307-26, Cambridge 2011

Imbimbo, Emmanuele, *Observations sur l'enseignement mutuel appliqué à la musique, et sur quelques abus introduits dans cet art, précédées d'une notice sur les conservatoires de Naples, par Emmanuel Imbimbo*, Paris 1821

Kiesewetter, Raphael Georg, *Geschichte der europäisch-abendländischen Musik*, Leipzig, 1834

Kircker, Athanius, *Musurgia Universalis*, Rome 1650

Markstrom, Kurt S., *The Operas of Leonardo Vinci, Napoletano*, New York 2007

Marshall, David, *Vico and the transformation of rhetoric in early modern Europe*, Cambridge 2010

Mattei, Saverio, *Elogio del Jommelli*, Naples 1785

Mattheson, Johann, *Der vollkommene Kapellmeister*, Hamburg 1739

Mersenne, Marin, *Harmonie universelle*, Paris 1636

Parrino, Domenico Antonio, *Teatro eroico, e politico de' governi de' viceré del Regno di Napoli dal tempo del re Ferdinando il Cattolico fin'all'anno 1683*, Naples 1692-1694, new ed. 1730

Riepel, Joseph, *Anfangsgründe zur musicalischen Setzkunst*, vol. I, Augsburg 1752

Sanguinetti, Giorgio, *The Art of Partimento; History, Theory, and Practice*. New York: Oxford University Press, 2012

Sigismondo, Giuseppe, *Apoteosi della musica nel Regno di Napoli*, modern edition by C. Bacciagaluppi, G. Giovani and R. Mellace, Rome 2016

Stone, Harold S., *Vico's Cultural History*, Leiden 1997

Struever, Nancy S. *Rhetoric*,

Modality, Modernity. Chicago: University of Chicago Press, 2009

Sutcliffe, W. Dean, *Music in the Galant Style by Robert O. Gjerdingen*, review in 'Music & Letters', Vol. 90, No. 3, pp. 468-73, Oxford 2009

Van Tour, Peter, *Counterpoint and Partimento: Methods of Teaching Composition in Late Eighteenth-Century Naples* in 'Studia Musicologica Upsaliensia, Nova Series 25', Uppsala 2015

-*Partimento Teaching according to Durante, Investigated through the Earliest Manuscript Sources* in 'Studies in Historical Improvisation: From Cantare Super Librum to Partimento', pp. 131–48, London 2017

Vicentino, Nicola, *L'antica musica ridotta alla moderna prattica*, Rome 1555 Wilson, B., Buelow, G., & Hoyt, P., *Rhetoric and music*. *Grove Music Online* 2001. Retrieved 14 Apr. 2020